

Miért jó tankönyv Ravasz László *Homiletikája*?

Makkai Sándor így értékelte Ravasz László életművét *Az erdélyi református egyházi irodalom 1850-től napjainkig* című írásában:

„[...] a magyar református egyházi irodalom legkiválóbb és eddig legmagasabb rangú képviselője. Szellemének ősvonásai a poéta és a filozófus, amelyek az aesthetában olvadtak össze, másfelől művészi látó és szemléltető erővé egyesülnek a theologusban és igehirdetőben. A theológiát a pozitív, modern, építő irány fundamentumára vitte át, megőrizve a tudományosság és az evangéliumi hit teljes létérdekét, megalkotta a sajátos theologiai tudományt, a gyakorlati theológiának vallásos értékrendszerre és az értékrendszer megvalósítási módjának előíró tudománnyá való átformálásával, újjáteremtette és ragyogó virágzássá érlelte az igehirdetést, maradandó becsű művészi alkotásokban fejezve ki az Igét a magyar lélek számára [...], korszakalkotó jelentősége kétségtelen.”¹

Ravasz László
(1882–1975)

Ezek a megállapítások Ravasz László *Homiletikájára*² is érvényesek.

A homiletikai mezőny és tankönyvfelhozatal a 20. század elején

Ha összevetjük Ravasz László könyvét a 19. század közepétől a 20. század elejéig készült homiletikai tankönyvekkel, megállapíthatjuk, hogy ezek sem méretükben, sem minőségükben nem vetélkedhetnek az ő munkájával. A Zsarnay Lajos homiletikai tankönyve (*Homiletika. Páptan.* Sárospatak 1847), amely talán

---

* Elhangzott 2015. március 25-én annak a konferenciának keretében, amelyet a Károli Gáspár Egyetem Hittudományi Kara, a Dunamelléki Református Egyházkerület és a Doktorok Kollégiuma Gyakorlati Teológiai Szekciója szervezett Ravasz László 100 éve kiadott *Homiletika* tankönyve tiszteletére. Az itt közreadott szöveg a kiselőadás szerkesztett változata.

¹ Makkai Sándor: *Az erdélyi református egyházi irodalom 1850-től napjainkig*. Minerva nyomda, Kolozsvár 1925, 37.

² Ravasz László: *A gyülekezeti igehirdetés elmélete. (Homiletika)*. Református Egyházi Könyvtár, XI. Szerk. Antal Géza. A Magyar Református Egyház kiadása, Pápa 1915.

a legkorábbi vagy Kovács Albert (*Homiletika vagy egyházi ékesszólástan*. Budapest, 1904), Mitrovics Gyula (*Egyházi szónoklattan. Tekintettel a magyar egyházi beszédiródlomra*. Sárospatak, 1878) és Csiky Lajos (*Homiletika*. Debrecen, 1897) homiletikai tankönyve egy letűnő teológiai korszak termékei voltak. Ezek közül Mitrovics Gyula meredek megállapításokkal teletűzdelt *Egyházi szónoklattana* a legeredetibb, amelyet ma már nem tartunk irányadónak, de azért érdemes elelmélkedni felette. Erről a letűnő korszakról a Komáromban doktorált fiatal kutató, Szetey Szabolcs írt alapos dolgozatot, amely eligazítást nyújt abban a tekintetben, hogy ezek a munkák mennyit értek, illetve mi volt a sajátosságuk.³

Ravaszh László sárospataki, pápai és debreceni kollégái már koruknál és képzettségüknel fogva is más korosztályt képviseltek. (A debreceni Csiky Lajos rengeteget írt sokféle gyakorlati teológiai tárgy körben. Ő készítette el az utolsó imádságtant,⁴ amelyet elfelejtettünk.) Írásaik nem mellékesek a magyar református öntudat szempontjából, sőt nagyon fontosak voltak, de ezek mégsem lettek mérföldkövek a homiletikai tudomány tekintetében, mert – Tóth Ferenc (1768–1844) homiletikájától kezdve⁵ – ezek inkább csak leíró jellegűek voltak, és hiányzott belőlük a tudományos rendszer. Már a címekben álló kifejezések (*pápatan, egyházi szónoklattan, egyházszónoklattan*) is jelzik, hogy munkáik milyen műfajt képviselnek, s bár ezek a magyar homiletikák sok hasznos tanácsot és útmutatást tartalmaznak, szerzőik nem látták meg annak a tudománytani változásnak a következményeit, amely Schleiermacher munkásságától kezdve éppen a gyakorlati teológiában és azon belül a homiletikában jelentkezett. Ravasz László *Homiletikája* viszont elsőként emelkedett korának színvonalára, és pedig teljes tudatossággal, illetve rendszerességgel.⁶

Melyek a jó tankönyv kritériumai?

Ravaszh László műve a tankönyvelmélet tekintetében is megállja a helyét. Ami a módszertant illeti, egy tankönyvet pedagógiai tudatossággal kell megírni,

³ Szetey Szabolcs: *Adatok a magyar református prédikációs gyakorlat újraértékeléséhez 1784–1878 között*. A doktori dolgozatot 2015. február 27-én védte meg a Selye János Egyetem Református Teológiai Karán.

⁴ Csiky Lajos: *Imádságtan (Euchetika) a protestáns lelkészj kar, de különösen a hittanballgatók használatára*. Szerzői kiadás, Debrecen 1886.

⁵ Tóth Ferenc. *Homiletika*. Győr 1802.

⁶ Ld. Czeglédy Sándor: *A prédikáció gyülekezetszerűsége*. A Pápai Református Theológiai Akadémia kiadványai. Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet Rt., Budapest 1938, 86–87. „A theologiai történet különös iróniája az, hogy a *gyülekezeti* igehirdetés fogalma akkor jött létre, mikor Schleiermacher elvesztette, illetve feladta a gyülekezet igazi fogalmát és annak helyére olyan ecclesiafogalmat állított, amelyben nem az a döntő, amit Isten tett és tenni fog, hanem amit az ember elgondol és megvalósít.” Uo.: 133. Uő: A homiletika problémája. In: Révész Imre (szerk.): *Emlékkönyv Szentpéteri Kun Béla betevendik születésnapjára*. Városi és Tiszántúli Egyházi Nyomda, Debrecen 1946 (114–130), 115. „A schleiermacheri prédikációfogalom alapvető hibája éppen az, hogy a prédikáció lényegét nem közvetlenül az igehirdetés isteni parancsából, hanem a vallásból, a kultusból, a gyülekezetből vezeti le.” Uo.: 121, 6. lábaj.

amely nála nagyszerűen valósul meg. A didaktikai apparátus használata és a tudományos kritikai szemléletmód tekintetében pedig érdemes kitérni arra, hogy Ravasznak nagyszerű humora volt. A jellemrajzokban nemcsak a szépet tudta esztétikusan megrajzolni, hanem kemény kritikát is tudott gyakorolni, olykor kíméletlen gúnnal.

Ravasz László művét mindenekelőtt a teológiai-filozófiai alapozású ismeretelmélet, a gyakorlatias logika és a rendszerelméletű beágyazódás, ezek mellett pedig a pszichológiai megalapozottság és módszertani kultúra, a nyelvi-stiláris tisztaság, a definícióalkotás és a világos fogalmazás jellemzi.

A tankönyv gazdaságosan adja elő a tudományág „szükséges” és „elégleges” ismeretanyagát, vagyis nem túl bőbeszédűen és terjengősen, de nem is túlságosan szűkszavúan. Mert ha valami túlságosan szűkszavú, akkor abból előbb-utóbb leegyszerűsítés lesz, és éppen a lényeg fog elveszni. (Ezért nem jó az, ha az ember a más jegyzetéből tanul, mert az eleve leszűkítés, ráadásul szubjektív leszűkítés.) A legfontosabb az, hogy Ravasz László hézagmentesen teszi ezt, és erre a könyvének történeti része a legjobb példa. Maga is beismeri, hogy a prédikációk tekintetében mindössze nyolc nagy irányzatot tanulmányozott behatóan, mert többre már nem volt módja az időszűke miatt. Viszont olyan szakkönyveket és olyan tájékozódási pontokat választott, amelyek hézagmentessé tették a történeti folyamatot is, és pedig úgy, hogy igényes megállapításokra jutott az egyes irányok képviselőit illetően, s míg ezt a reprezentatív válogatást olvassuk, nem támad hiányérzetünk. Ha pedig kezünkbe vesszük egy adott szerző prédikációit, legyen az hazai vagy akár nemzetközi, az a meglepetés ér, hogy mi is ugyanazokat a jellemvonásokat fedezzük fel bennük, mint amelyeket Ravasz László is megfogalmazott. Hadd áruljam el, hogy számomra a Robertsonról írt fejezet a legkedvesebb, amelyben a következőket állapítja meg róla: Robertson csizmában járt, de bejutott a szentélybe. Azaz robusztus volt, viszont eljutott az evangélium középpontjáig. Ő sajnos fiatalon halt meg, de amit alkotott, korszakalkotó volt, azonban nem teljesedhetett ki, mint például Spurgeon munkássága.

A filozófiai-teológiai megalapozottság

Ravasz László homiletikai műve filozófiai-teológiai megalapozottságú. Nem szabad szem előtt tévesztenünk, hogy ő Böhm Károly filozófus⁷ kolozsvári iskolájának neveltje volt.

---

⁷ Vö. Török István. A mai magyarországi református theologia helyzetképe. In: *Theológiai Szemle* 1942/1, (28–37) 30–31. „A XX. század elején már a racionalizmusba hajló orthodoxiával és a későn mutatkozó pietizmussal szemben a nálunk főként Alexander Schweizer örökéből élő liberalizmus volt a hangadó. [...] Ez a liberalizmus Sárospatak mellett kivált Kolozsvárott, az erdélyi magyar szellemélet ez eleven központjában a legerősebb, s a Budapestről kiinduló evangéliumi ébredési mozgalommal, az ún. pietizmussal Kolozsvárott vitázott a leghevesebben, mindaddig, míg egy rendkívüli egyéniségben, Ravasz Lászlóban a két mozgalom egyseget talált. Ezáltal az ébredési mozgalom a hit öntudatosítását s a kultúra területén való érvénye-

Wolfhart Pannenberg szerint:

„A filozófia beható ismerete nélkül nem érthető meg a történelem során alakot öltött keresztyén tan, és nem alakítható ki önálló, megalapozott vélemény a keresztyén tan korunkban támasztott igazságigényéről.”⁸

A maga korában Ravasz is ezt az igazságigényt támasztotta magával szemben, és alkotói munkája közben is, és ezért hálások lehetünk neki. Az a szerves elvi összefüggés, amely az egész gyakorlati teológiáját jellemezte, a tudományok egyetemébe emelte be azt, ami addig csupán szertartástan volt, vagyis technika, eszköz arra, hogy valamit meg lehessen valósítani, de nem arra, hogy az elmélyült ismereteket nyújtson és előíró módon tárja fel mindazt, amit tenni szükséges.

Ravasz *Homiletikája* a gyülekezeti igehirdetés elméletét szerves és elvi összefüggésben látja az egész gyakorlati teológiával, viszont a gyakorlati teológia helyét – az újkori tudományfogalom égisze alatt – úgy tudja kijelölni a tudományok egyetemében, mint ahogy ez egyetlen magyar elődjének sem sikerült.

Ravasz László azt hangsúlyozta, hogy a gyakorlati teológia „az anyaszentegyház élettana”, amely normatíván írja le és írja elő az egyház életének törvényeit.⁹ Egyik ága az *ojkodomatika*, „vagyis az egyház magaépítéséről szóló tana, amelynek tárgya a kultusz a maga állandó formáival és szabad tartalmával”. Az állandó formai elemek tanával a *liturgia*, a változó elemek tanával pedig a *homiletika* foglalkozik.¹⁰

Az *agapétika*, a szeretetmunkásság elmélete. Idetartozik a *pojmenika* és a *kojnónika*. (A pojmenikáról szoktunk beszélni, s innen eljutunk a pasztorálszichológiáig is. De hogy kell lennie közösségi lelkigondozásnak, kojnónikának is a gyülekezetben, erről utoljára Makkai Sándor írt egy vázlatot, de ezt sajnos már nem tudta kidolgozni.¹¹) A *pajdeütika* az egyház reprodukálódásának szolgálata, s ennek két területével a *katekétika* és a *missziológia* foglalkozik.

Az egyházi szónoklattan és a paptan nem foglalkozott a gyülekezettel. Ravasz viszont újra megállapítja azt, amit a reformátorok is tanítottak: *az Ige a kultusz középpontja és csúcspontja*. Amikor pedig az építő jelleget hangsúlyozza, nem módról beszél, „hanem arról a belső folyamatról, személyes állapotváltozásról,

---

sülés útját lelte meg, a liberalizmus viszont a személyes és gyakorlati keresztyén élet bensőségét és építő erejét. [...] Ennek a szintézisnek létrejöttében nagy segítségére volt Ravasznak tanítómestere: az értékfilozófiai kutatásokban némely tekintetben külföldet is megelőző, éles elméjű magyar filozófus: Bóhm Károly. Bóhm az ismerő és értékelő szellem törvényeit kutatva, a kritizmus szellemében kiépített egy nagyarányú szubjektív-idealista rendszert. Ez természetesen filozófia volt és nem theologia, de olyan filozófia, amelyiket Ravasz alkalmas alapnak talált egy teológiai rendszer felépítésére.”

⁸ Pannenberg, Wolfhart: *Teológia és filozófia. A Két tudomány viszonya és közös története*. L'Harmattan, Budapest 2009, 11.

⁹ Ravasz László: *A gyülekezeti igehirdetés elmélete. (Homiletika)*, 4.

¹⁰ Uo. 8.

¹¹ Makkai Sándor: *Élő gyülekezet. Tanulmányok, előadások a gyülekezeti misszió közösségi szolgálatának köréből*. Ref. Egyetemes Konvent Sajtóosztálya, Budapest 1949, 151.

amelyet az igehirdetésnek el kell érnie”.¹² Azaz úgy tisztázza az épülés fogalmát, mint *értékgyarapodást*. A prédikáció tanítói, esztétikai és etikai tendenciája nála az épülésben fonódik egybe, és minden ezt a célt szolgálja. Az építő igehirdetés stilisztikai szabályáról tehát azt írja, hogy az igehirdetésnek esztétikainak, azaz megragadónak kell lennie az épülés érdekében. Az igehirdetés megragadó voltának kulcsai pedig ezek: a tétel felállítása; a felosztás és a szerkezet mikéntje; a gondolatok művészi megformálása.¹³

Az igehirdetés lélekvezetés, *psychagogia*. Ez olyan szó, amelyet a római katolikus teológiának szoktunk átadni, akárcsak a *lelki vezetés* kifejezést is. Ravasznál ez központi fogalom. Azért, mert a hívek vallásos életének egy felsőbb, értéke-sebb álláspontra kell eljutnia, és ebben kell segítséget nyújtani számukra. A homiletikai érték az, hogy az igehirdető a mennyei javakat közvetíti. Nemcsak ismeretet ad, nemcsak tanít, hanem ebben a mennyei javak gyűjteményében részesíti az embereket.

Ravasz akkoriban még úgy látta, hogy az épülés *valláserkölsi gyarapodás*. Ez olyan veszélyt rejt magában, amelyből *Homiletikája* megírásakor még ki tudott törni. Mivel a gyülekezetnek hiányai vannak, ezeket ki kell pótolni az igehirdetés által, és az igehirdetésnek ezért kell figyelnie az emberre. A Szentírásból származó és nagyon fontos értékeket át kell helyezni a jelenbe, a mába. Ezzel azonban ismét csak az ember kerül a központba. Vagyis *Homiletikája* megírásakor még az köti le igehirdetői érdeklődését, hogy miként találhatja meg az embert a Szentírásban. Nem az az egyetlen gondja, hogy miként kell hirdetni azt, amit Isten mond (*Deus dixit*, amit a barthi teológia hangsúlyoz), hanem azt kérdezi: miként lehet használhatóvá tenni Isten Igéjét, hogy az pótolhassa az ember hiányosságait? Ha azt mondjuk, hogy ez antropologikus felfogás, akkor ez annyit jelent, hogy alulról, az ember szempontjából keressük a mennyei javakat. Ez a „Homiletik von unten” ismerősen hangzik számukra, mert erről ma már úgy tanítunk, hogy ezzel szemben az Ige felülről tör be az ember életébe, és ez más irány.

A mű kritikája és Ravasz László önkritikája

A mű nem hibátlan. Erre nézve először Czeglédy Sándort szeretném idézni, aki 1938-ban gyülekezetvezetőként, igehirdetőként, homiletaként és jó teológiai fölkészültséggel fogalmazta meg a maga kritikáját a már csúcsra jutott Ravasz Lászlóval szemben:

„De mit jelent az »ideális« és az »empirikus«, a »kellő« és a »való« gyülekezet szembeállítása? Hát nem azt, hogy a gyülekezetet itt egy idealisztikus filozófiai szemléletmód tárgyává tettük? Mert az ecclesia igazi fogalmát nem a való és kellő, ideális és empirikus világ dialektikája határozza meg, hanem az a polaritás, amely az inkarnáció és a parúzia között feszül. A prédikációt hallgató gyülekezet tagjai nem a beati possidentes, de nem is a vallásos kenosisban szenvedő emberek soka-

¹² Ravasz László: *A gyülekezeti igehirdetés elmélete. (Homiletika)*, 253. és az 1. lábuj.

¹³ Uo. 256.

sága, akiknek ez vagy az a valláserkölcsei hiányossága pótlásra szorul, hanem atyafiak, akikért Jézus Krisztus meghalt, és akik Krisztus egyszer s mindenkorra véghezvitt váltságművétől útban vannak az eljövendő teljes váltság felé.¹⁴

1938-ban már maga Ravasz is túlhaladottnak tekintette az 1915-ben kiadott munkáját, s ezért 1944-ben így tekintett vissza korábbi homiletikai felfogására:

„Ma már a vak is látja, hogy ez a teológiai világkép inkább antropológia, a humánusra épült és hiányolhatja belőle az igazi teológiát. A vallásos emberről beszél, és nem a teremtő Istenről. Középpontjában a Názáreti Jézus történeti személyisége áll, de nincs szó benne helyettes elégtételről, preegzisztenciáról, a világ végéről, testi feltámadásról. Nagyon erősen hangsúlyozza a személyes keresztyénséget és élő hitet, de a megtérést nem állítja központi döntésül oda, és az újjászületés csodáját nem emeli ki úgy, mint ahogy a pietizmus teszi. Az egyház életét nem a megtérésre való felhívásban látja, s megnyugszik abban, hogy a látható egyház gyalomjában valójában hívők és hitetlenek együvé gyűjtetnek, s a különválasztás a dolgok végén, az ítéletben lesz. A kritérium kérdését magában az emberi szellemben találja meg, s úgy képzei el, az öntudat a vallásos élményben saját lényé legbensőbb megrezdülését fedezi fel, s ezt a szubjektív meggyőződést nevezte a Szentlélek belső bizonyágtételének.

Háborús idők, nagy egyéni szenvedések, az ifjúkori világlátás derűjének elborulása, egyéni szomjúság, a bizonyosság és a teljesség után meg-megmutogatták ennek a teológiai felfogásnak a hibáit. Lelki alakulásom itt is induktíven halad.”¹⁵

Hatástörténet

Ravasz László *Homiletikája* egyrészt sikertörténet, mert teológiatörténeti mérőföldkő, és 100 éven át mértékadó munka volt, mert az építő teológiai irányból táplálkozott; és még ma is mértékadó a maga módján. Másrészt viszont azt is meg kell említenünk, hogy értékei háttérbe szorultak Ravasz László egyházpolitikai megítélése miatt. De hatása ennek ellenére is érvényesült, azoknak köszönhetően, akik mertek beszélni róla, illetve tanították azt a teológiai hallgatónak.

Most, a Karl Barth utáni időszakban, amikor ismét arra hajlunk, hogy az antropológiát helyezzük középpontba – ezért van Schleiermachernek reneszánsza, bár őt már Ravasz is kritikával kezelte –, nem kell elhagynunk az Ige teológiai eredményeit és a kérügmát. De látnunk kell az embert úgy, ahogy azt valamikor Barth is fölfedezte élete utolsó szakaszában, hogy tudniillik nemcsak az Isten van, hanem az ember is. Sőt, Isten az emberért van. Ha ezt a szintézist ma is meg tudjuk teremteni, akkor úgy gondolom, méltó utódai leszünk Ravasz Lászlónak. De addig még van bőven mit tanulnunk Ravasz Lászlótól.

Fekete Károly

¹⁴ Czeglédy Sándor: *A homiletika problémája*, 123.

¹⁵ Ravasz László: *Magamról*. Theologia önéletrajzokban 1. Coetus-sorozat. Debrecen 1944, 31–32.